

NĚKTERÉ NALÉHAVÉ BEZPEČNOSTNÍ PROBLÉMY SOUČASNÉHO SVĚTA

Some urgent security problems of the contemporary world

Jiří Patočka, Klára Krejčí, Jan Hanzal, Pavel Hron, Jan Hassmann, František Pinkava, Přemysl Půbal, Tomáš Zacios, Martin Jírka

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, katedra radiologie, toxikologie a ochrany obyvatelstva

Summary

This article deals with current problems in the contemporary world. It focuses on mankind's global problems that directly threaten a wide range of lives, health and economic values. The article explores the topic of the modern scourge – HIV/AIDS, as well as problems of living on the overpopulated planet experiencing famines, lack of drinking water and other civilization diseases. In the frame of globalization, the issues of particular regions of the world should become a topic that is open for a discussion in developed countries which have the ability to offer effective political, economic and social programmes to the affected countries. However, the solution is not simple. As the problems concern almost every state, therefore, agreement and cooperation between them is very important. But the cooperation does not exist everywhere and not every countries' government supports this cooperation. Various non-governmental organizations play their role, but their influence in several areas is still insufficient. The attempt to establish cooperation from one side, is often hampered by the effort of the other side ignoring this. It often happens under the influence of racial, religious or other motivational factors. Many people believe that the development of humans, as biological species, finds themselves at an important crossroads and its future fate will depend on the path they choose. It will not work without the cooperation of citizens from different countries and without the cooperation of their nations. Thus far, it is not doing well, and this divides the world and threatens the position of human beings.

Key words: *security problems – security research – overpopulation – diseases – famine*

Souhrn

Tento článek pojednává o aktuálních problémech současného světa. Zaměřuje se na globální problémy týkající se lidstva, které bezprostředně ohrožují v širokém spektru zdraví, životy a ekonomické hodnoty. V článku je zpracována tematika novodobé metly lidstva – HIV/AIDS, dále problematika přelidnění planety a s ním související hladomor, nedostatek pitné vody a ostatní civilizační choroby. V rámci globalizace by měly být problémy konkrétních částí světa diskutovaným tématem ve vyspělých zemích, které by postiženým zemím měly nabízet účinné politické, ekonomické a sociální programy. Řešení ale není jednoduché. Protože jde o problémy téměř každého státu, je velmi důležitá dohoda a spolupráce mezi nimi. Ne všude však spolupráce funguje a ne všude je snaha o spolupráci podporována samotnými vládami těchto zemí. Svou roli zde hrají i různé nevládní organizace, ale jejich vliv je v mnoha oblastech dosud nedostatečný. Snaha jedněch o nastolení spolupráce je narušována snahou jiných tuto spolupráci ignorovat nebo ji narušovat. Často se tak děje pod vlivem rasových, náboženských či jiných motivací. Mnozí se domnívají, že vývoj člověka jako biologického druhu se dostal na důležitou křižovatku a jeho další osud se bude odvíjet podle toho, kterou cestu si zvolí. Bez spolupráce občanů v jednotlivých zemích a bez spolupráce mezi zeměmi to ale nepůjde. Zatím se to moc nedaří, což svět rozděluje a pozici člověka ve světě ohrožuje.

Klíčová slova: *bezpečnostní problémy – bezpečnostní výzkum – přelidnění – nemoci – hladomor*

Submitted: 2013-09-03 • Accepted: 2013-10-29 • Published online: 2014-12-31

PREVENČE ÚRAZŮ, OTRAV A NÁSILÍ: 10/2: 116–124 • ISSN 1801-0261 (Print) • ISSN 1804-7858 (Online)

ÚVOD

S globálními problémy se v dnešní době setkáváme prakticky každý den, ať už prostřednictvím tisku, televize anebo z vlastních zkušeností. Jde o problémy, které jsou společné pro celý svět a ovlivňují budoucnost lidí, životního prostředí i živočichů na naší planetě. Tyto problémy je nutné řešit proto, aby se dosáhlo zmírnění jejich katastrofálních následků nebo aby se dosáhlo jejich úplného odstranění. Řešení ale není jednoduché, a protože jde o problémy téměř každého státu, je velmi důležitá dohoda a spolupráce mezi jednotlivými státy. V poslední době se naštěstí většina států zapojuje do programů ke zlepšování vzniklé situace. Vznikají tak nadace na pomoc lidem, organizace na ochranu přírody atd. Hlavními globálními problémy jsou skleníkový efekt, kácení deštných pralesů, tání ledovců, konflikty zapříčiněné náboženskými rozdíly, rasismus, hladomor, nemoci a spousta dalších (Korngold, 2014).

Vybrané civilizační choroby

Civilizační choroby je označení pro skupinu nemocí, které se častěji vyskytují ve vyspělých zemích než v zemích třetího světa. Předpokládá se, že jsou důsledkem moderního městského životního stylu. Za příčiny těchto chorob se považují zejména: změny v sexuálním chování, konzumace průmyslově vyráběných potravin, příjem kaloricky bohatých potravin, nadměrná konzumace jídla, alkoholu a cigaret, nadměrný a trvalý stres a nedostatek fyzického pohybu (Šedová et al., 2008).

AIDS

Poprvé se tato nemoc objevila v roce 1981 v USA. Název onemocnění je zkratkou anglického *Acquired Immune Deficiency Syndrome* (česky Syndrom získaného selhání imunity), které vystihuje podstatu tohoto onemocnění – jedná se o soubor příznaků, jež vedou ke ztrátě imunity, tedy obranyschopnosti organismu, a lidský organismus se tak stává náchylným k řadě dalších infekčních a nádorových onemocnění. Choroba AIDS je způsobena virem HIV a představuje jeden z nejzávažnějších světových problémů (Korngold, 2014).

Virem HIV je v současné době infikováno přes 36 milionů lidí. Ještě v roce 2007 to bylo 33 milionů (Schwarcz et al., 2013). Každý den se nově infikuje kolem 14 tisíc osob a miliony dětí se staly sirotky proto, že jeden nebo oba rodiče zemřeli na AIDS. Do prosince 2000 na AIDS zemřelo celkem 21,8 milionu lidí, z toho 438 795 v USA (více než činily americké ztráty v obou světových válkách dohromady

(Stein et al., 2014). Nejvíce HIV postiženou oblastí je subsaharská Afrika, kde je registrováno 67 % všech lidí, kteří žijí s HIV. Tato oblast také odpovídá za 75 % celosvětových úmrtí na AIDS (Schwarcz et al., 2013). V některých oblastech (např. v JAR) je 25 % všech dospělých obyvatel HIV pozitivních. Dalšími regiony s vysokým výskytem je jižní Asie a karibská oblast, k výraznému zvýšení došlo na území bývalého SSSR. V oblastech s vysokým výskytem probíhají ve skutečnosti dva způsoby šíření epidemie a vyžadující jinou strategii prevence: řeč je o horizontálním šíření mezi dospělými (sexuální přenos a kontaminované injekční jehly) a o vertikálním šíření – z infikovaných matek na jejich děti (Stein et al., 2014). HIV/AIDS se v Africe objevuje v souvislosti se zvýšenou chudobou, nedostatkem potravin, zadlužením, špatnou ekonomickou výkonností, nerovností mezi pohlavími, násilím založeným na nerovnosti pohlaví, konflikty, přírodními katastrofami, nízkou vzdělaností a diskriminací (Schwarcz et al., 2013). Přenosu je možné zabránit léčením infikovaných žen moderními léčivými, ale léčba je drahá a pro většinu obyvatel nejvíce postižených zemí prakticky nedostupná. AIDS tak v nejbližší době překoná středověké epidemie moru (Stein et al., 2014).

Důvodem, proč se tato nemoc tak rychle šíří a nedaří se ji zastavit, je nedostatek informací v nejvíce postižených zemích. Lidé vědí jen velmi málo o tom, jak se nemoc šíří, a ještě méně o tom, jak se před touto nemocí mohou chránit. Pomoc sice přichází od mnoha států, jako jsou USA, Velká Británie, ale i Česká republika, otázkou však zůstává, zda je tato pomoc dostatečná. Každý rok se totiž počet obětí této nemoci zvyšuje (Korngold, 2014).

Zabránit dalšímu šíření onemocnění AIDS je obtížné, ale ne nemožné. Nejúčinnější a také nejlevnější formou je prevence, které lze dosáhnout zejména osvětou. Lidé by se měli dozvědět, jak se mohou touto nemocí nakazit a co by měli dělat, pokud mají podezření, že jsou HIV pozitivní. Ale hlavně: měli by se vyvarovat rizikového chování. Toto ovšem není problém pouze zemí jako Asie a Afrika. I v České republice je stále dost lidí, kteří jsou ve vztahu k této nemoci zcela nedostatečně vzděláni (Munzarová, 2006).

Ještě před několika málo lety se AIDS zdál nemocí, jejíž účinná léčba nikdy nebude možná. To věda radikálně změnila, i když její výsledky zatím může využívat jen část nemocných. Hlavním úkolem pro příštích dvacet let je globální kontrola infekce. Předpokladem pro řešení takového úkolu je zcela nová kvalita a účinnost mezinárodní spolupráce.

Nicméně je to jeden z faktorů, které mohou budoucnost lidstva ovlivnit naprosto zásadně.

Klíčovou otázkou jsou peníze. Léčba jednoho pacienta moderními anti-retrovirovými léky stojí v USA asi 10 tisíc dolarů ročně. To je pro většinu méně bohatých zemí nedostupný luxus. Zdá se ale, že i v této oblasti dochází k zásadním změnám (Anglemeyer et al., 2013).

V roce 2000 se problémem AIDS zabývala Rada bezpečnosti OSN. Rada bezpečnosti vyjádřila obavu z možnosti, že AIDS v některých zemích zcela zdevastuje populaci mladých lidí a že to může ohrozit globální rovnováhu a bezpečnost. Generální tajemník OSN Kofi Annan tehdy prohlásil, že boj proti AIDS považuje za svou osobní prioritu (Annan, 2003). Skutečně dosáhl toho, že se v červnu 2001 konalo zvláštní Valné shromáždění OSN – také první v historii – věnované jedné nemoci. V dokumentu, který VS OSN přijalo, se státy zavázaly snížit do roku 2010 celosvětovou prevalenci AIDS o 25 % a poskytovat k tomuto účelu každý rok chudým zemím 10 miliard USD.

V minulých letech velká skupina mezinárodních farmaceutických firem souhlasila se snížením cen svých léčiv i s paralelními dovozy generik. Některé společnosti se zavázaly dodávat léky proti AIDS do JAR i dalších ohrožených chudých zemí za ceny jen mírně převyšující výrobní náklady (Stein et al., 2014).

Vláda JAR oceňuje pokrok, ale se širokým zavedením účinné léčby AIDS váhá: náklady na léky jsou stále ještě příliš vysoké, a co hlavně, chybí zdravotnická infrastruktura – je nedostatek lůžek a kvalifikovaného personálu, který by zaručil dodržování léčebného režimu, nejsou možnosti k laboratornímu sledování účinnosti léčby atd. I kdyby se náklady na léčbu snížily na 1 100 USD/rok (jak je vzhledem ke snížení cen léčiv odhadováno), léky pro 1 až 3 miliony HIV pozitivních osob by ročně stály 1,1 až 3,3 miliardy USD. Další asi tři miliardy by byly ročně zapotřebí na doplňkovou léčbu, péči o sirotky aj. Vytvoření funkčního zdravotního systému, který by zajistil trvalou a všeobecnou dostupnost zdravotní péče, je pak už zcela za hranicí těchto úvah o potřebě finančních zdrojů. Do globální kontroly infekce HIV je zatím daleko. Ale je to úkol, jehož význam si mezinárodní veřejnost uvědomila a některé „kroky správným směrem“ již byly učiněny (Ma et al., 2014).

Průjmová onemocnění

Akutní infekční průjmová onemocnění jsou celosvětovým problémem. Podle údajů Světové zdra-

votnické organizace je ročně ve světě evidováno přibližně 3–5 miliard případů akutního průjmu, který je v rozvojových zemích příčinou 5–10 milionů úmrtí, z toho více než 2 milionů úmrtí dětí. Denně umírá na akutní průjmové onemocnění 2 195 dětí. To je u dětí více úmrtí než na AIDS, malárii a spalničky dohromady (Sack, 1975). Patogeny, které způsobují průjem, se běžně šíří potravinami nebo vodou, která byla kontaminována lidskými nebo zvířecími výkaly.

Více než 1 miliarda lidí nemá přístup k nezávadným vodním zdrojům. Asi 88 % všech úmrtí spojených s průjmem lze přičíst právě zdravotně závadné vodě a nedostatečné hygieně. Průjmová onemocnění (např. cholera) představují 1 z 9 dětských úmrtí na celém světě. To je druhou nejčastější příčinou úmrtí u dětí mladších 5 let. U dětí s HIV je průjem ještě více smrtící. Míra úmrtnosti pro tyto děti je 11krát vyšší než u dětí bez HIV (Lanata et al., 2013). Přesto většině průjmových úmrtí se dá zabránit pomocí jednoduchých a levných opatření. Mezi osvědčené a doporučované metody patří:

- a) očkování proti rotavirům;
- b) mytí rukou mýdlem a kojení ke snížení expozice kontaminované vody;
- c) léčba průjmu s perorální rehydratační terapií a použitím antibiotik;
- d) vzdělávání matky, jak pečovat o nemocné děti a jak vyhledat lékařskou pomoc;
- e) likvidace lidských odpadů.

Průjmová onemocnění se nevyhýbají ani zemím s vysokým standardem hygieny a rozvinutou lékařskou péčí. Podle epidemiologických dat je v ČR v posledních letech zaznamenáváno 50 až 60 tisíc případů průjmových onemocnění infekční etiologie (Parashar et al., 2003).

Malárie

Malárie je onemocnění způsobené mikroskopickým parazitickým prvokem *Plasmodium*. Tento parazit prochází složitým vývojovým cyklem a svůj vývoj dokončuje v těle samic komára *Anopheles*. Člověk mu slouží jako mezipřenositel a nakazí se při sání samičky komára, kdy se přenesou infekční stadia (sporozoity) obsažená ve slinných žlázách komára do krevního oběhu člověka. Přenos je možný i transfuzí.

Malárie je nejzávažnější parazitární nákaza ve světě. Vyskytuje se v tropickém pásmu a patří mezi transmisivní nákazy, tedy nákazy, které jsou přenášeny pomocí vektoru – komárů.

Toto horečnaté onemocnění se vyskytuje převážně v chudých tropických a subtropických oblas-

tech světa. V oblastech s velkým výskytem jsou nejvíce ohrožené malé děti a těhotné ženy. Neléčená malárie může vést k závažným komplikacím a smrti (Crompton et al., 2014). Toto onemocnění ročně zabíjí více než 100 000 lidí všech věkových kategorií (Mouchet et al., 1998). V roce 2010 bylo asi 216 milionů případů malárie a 655 000 lidí zemřelo – 91 % v africké oblasti (Hulíková-Tesárková, 2012), 6 % v jihovýchodní Asii a 3 % ve východním Středomoří. Asi 86 % všech úmrtí se týkala dětí. Odhaduje se, že až 124 milionů lidí v Africe žije v oblastech ohrožených sezonní epidemií malárie, a mnoho dalších v oblastech mimo Afriku, kde je přenos méně intenzivní (Mouchet et al., 1998). Obecně platí, že v teplejších oblastech blíže k rovníku je přenos nemoci intenzivnější.

Přelidnění

Přelidnění (u lidské populace) či přemnožení (u jakékoli populace) je stav, kdy prostředí neposkytuje dostatek zdrojů pro obživu populace. Příčinou přelidnění může být nárůst plodnosti, pokles úmrtnosti, zvýšená imigrace nebo vyčerpání zdrojů.

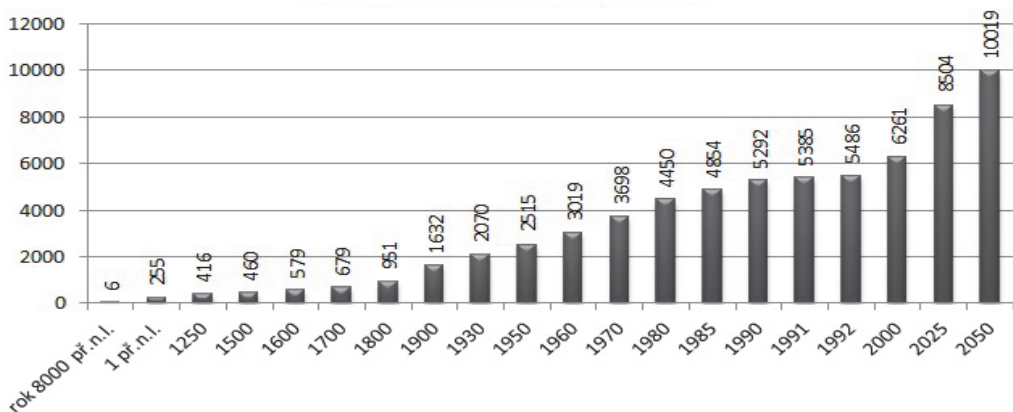
Je opravdu přelidnění aktuálním problémem současné doby? Odpovědi jsou velice rozdílné. Záležejí především na tom, koho se na tuto otázku zeptáte. Lidé žijící v hustě obydlené části světa jako například ve velkých městech nebo dokonce v chudinských oblastech na okrajích celé řady velkých měst v rozvojových zemích určitě nebudou stej-

ného názoru jako lidé, kteří žijí ve vysokohorských oblastech, kde je osídlení minimální.

Obyvatelstvo jako takové je na naší planetě rozloženo značně nerovnoměrně. Najdeme na ní oblasti s obrovskou hustotou osídlení jako např. v Macau, kde v průměru připadá více než 20,5 tisíce osob na 1 km² rozlohy státu, a naopak minimální osídlení můžeme pozorovat u některých malých téměř nebo zcela neobydlených ostrovů nebo třeba v Grónsku a na Falklandských ostrovech, kde hustota zalidnění zdaleka nedosahuje ani hodnoty jednoho člověka na km². V České republice je hustota zalidnění v průměru okolo 130 obyvatel na km² (Hulíková-Tesárková, 2012).

Ne všichni vidí přelidnění jako aktuální problematiku a staví se k ní netečně. Přitom během posledních pár desetiletí jsme zažili masivní nárůst obyvatelstva. Současná populace se odhaduje na přibližně 7 miliard, což se zdá být v celkovém kontextu vcelku přijatelné, jenže si musíme uvědomit, že toto číslo není konstantní, ale neustále roste. Odhady v oblasti dalšího nárůstu obyvatelstva na zemi se značně liší. Skeptické odhady počítají s tím, že naše populace bude v dalších letech rapidně růst. Optimističtější odhady uvádějí, že populace dosáhne na svém vrcholu 9–10 miliard lidí a pak začne pozvolna klesat (Novák, 2012).

Odhadovaný počet obyvatel Země do roku 2050 je znázorněn na grafu 1.



Graf 1 Vývoj počtu obyvatelstva Země do roku 2050 (v milionech obyvatel)

Každý den se narodí 365 000 dětí, z toho 57 % v Asii, 26 % v Evropě a 9 % v Latinské Americe. Přitom úmrtnost je 155 000 lidí za den. Když toto číslo odečteme od přírůstku, vyjde nám, že přírůstek na celé Zemi je 210 000 obyvatel. Demografové ale

předpokládají, že populace nebude růst soustavně, ale ustálí se přibližně v roce 2050 na čísle 9 miliard. Přispívají k tomu i další faktory jako např. pandemie viru AIDS, snižování porodnosti nebo neustálé vyvolávání nových a nových ozbrojených konfliktů.

Na druhou stranu je jedním ze základních faktorů zvyšování populace délka života. Na celé Zemi se střední délka života postupně zvyšuje, a to především ve vyspělých zemích. Jedním z typických příkladů je např. Andorra, jejíž obyvatelstvo se dožívá v průměru 84 let. Co se týče České republiky, ta je na tom ve východní Evropě spolu se Slovinskem nejlépe. V těchto zemích se obyvatelstvo dožívá přibližně 76 let (Kvaková-Olbertová, 2014).

Rovnováha zdrojů a spotřeby

V souvislosti s publikováním různých „katastrofických“ zpráv zaniká skutečnost, že přelidnění neznamená jen zvyšování počtu obyvatel na určitém území, ale vždy závisí na zdrojích, především na zdrojích potravin, pitné vody a nerostných surovin. Pokud je na určitém území velké množství zdrojů, nedochází na něm k přelidnění. Podle tradičních teorií k přelidnění dochází, jestliže počet obyvatel převyšuje dostupnost zdrojů. Nedostatek zdrojů pak vede k poklesu kvality života obyvatel, chudobě a v extrémních případech až k hladomoru (Fogel, 2004).

Největší hrozby pro lidstvo

Co nejvíc ohrožuje obyvatele planety? Odpověď hledá už třináct let mezinárodní tým vědců z nevládní skupiny Millennium Project. Nejčastěji se mluví o změnách klimatu a o všem, co s tím souvisí. Seznam hrozeb, s nimiž se lidé budou muset v příštích desetiletích vypořádat, je ale podstatně obsáhlejší.

Podle nové studie State of the Future, která má 6 700 stran, čítá seznam hrozeb minimálně patnáct položek. Patří sem např. populační exploze v chudých zemích, nedostatek potravin, potíže se zásobováním čistou vodou, hladomor nebo šíření nebezpečných nemocí (Glenn et al., 2007).

Existuje nějaké řešení?

Názory na to, kolik by Země mohla uživit obyvatel, se výrazně liší. Podle některých autorů by se žádoucí počet obyvatel měl pohybovat v počtu několika set milionů. Podle jiných autorů je reálný stav počtu obyvatel 10 až 15 miliard. Extrémní názory na maximální úživnost Země dosahují až 200 miliard. Z demografických prognóz však vyplývá, že takových hodnot počet obyvatel nedosáhne.

Přelidnění není skutečným globálním problémem lidstva a Země. Skutečným globálním problémem je konzumní způsob života, spojený s nesmyslným plýtváním zdroji, bojem o tyto zdroje a krajně sociálně a ekonomicky nespravedlivé rozdělování

těchto zdrojů. Problém tzv. přelidnění je zástupným politickým a mediálním problémem, který má odvrátit pozornost od boje o zdroje a sobeckého konzumu. Za rádobý vznešenými myšlenkami pronášenými světovými „celebritami“ o nebezpečí přelidnění se skrývá jen snaha o získání co největšího množství zdrojů na úkor obyvatel chudých zemí. Místo snahy o zlepšení jejich života se všichni zaštiťují programy (potraty, sterilizace, politika jednoho dítěte), které mají snížit porodnost v těchto zemích a usnadnit tak přístup firem vyspělých zemí k surovinovému bohatství v rozvojových zemích (Jones, 2002).

A existuje tedy nějaké řešení? Ano, existuje a je překvapivě jednoduché. Nepocházejme konzumu, uvědomme si potřebu pomoci našim bližním v chudých zemích a neskrývejme pravdu o lživosti přelidnění (Cassils, 2004).

Hladomor

Při vyslovení slova „hladomor“ se mnozí z nás sami sebe zeptají: „Co je to hlad?“. My Středoevropané, stejně tak jako ostatní lidé z vyspělých států, si nedokážeme představit, co je to hlad. Potýkáme se s hladem, když čekáme na večeři, když přijdeme ze školy a zrovna není nic v ledničce nebo když si zrovna nemůžeme dojit do obchodu, kde bychom si něco koupili. Ano, toto je hlad, který známe my. Ale co když není z čeho uvařit večeři? Co když v obchodech nic není? Co když nemají jídlo celá města? Je tohle vůbec v dnešním světě neomezených možnostmi možné? V naší společnosti, která je zahlcena nespočtem výrobků, obchodních domů, přebytkem potravin, které mnohdy končí na skládkách? Takové otázky jsme si položili před tím, než jsme se začali tímto tématem zabývat. U nás doma ve střední Evropě se nad tím, zda budeme mít co jíst, pozastavovat nemusíme. Ale existují v dnešní době ve světě země trpící hladomor, které mají za následek statisíce mrtvých. Ze statistik OSN lze vyčíst, že v loňském roce přesáhl počet hladových ve světě jednu miliardu, proto bychom se měli tímto fenoménem dnešní doby zabývat, protože je pravděpodobné, že toto číslo se bude stále zvyšovat. Vždyť právě na hlad umírá více lidí než na AIDS, tuberkulózu a malárii dohromady. Budou si lidé z vyspělých zemí stále myslet, že hlad není tak vražedný (Watts, Bohle, 1993)?

Co to je hladomor?

Hladomor je označován jako hromadné vymírání obyvatelstva následkem dlouhodobého hladovění. Hladomor lze také klasifikovat jako stav, kdy určí-

tá skupina lidí z celé populace trpí největší bídou. Nejčastěji jsou nedostatkem potravy postiženy všechny vrstvy celé populace. Hlad také způsobuje oslabení samotného člověka, který je náchylnější k různým chorobám, proto tito lidé často umírají na následky různých nemocí (Fessenden, 2013).

Doba, kdy vydržíme hladovět, je ovlivněna zásobami tuku v těle organismu, který po určité době tělo spotřebuje. Toto a permanentní pocit hladu způsobují extrémní úbytek hmotnosti zasažené skupiny. Nejčastější obětí hladomorů bývají děti, které se staly symbolem tohoto celosvětového problému – konkrétně vyhublé černošské děti s velkými bříškami a pavoučíma nohama. Děti jsou také zmiňovány v jedné z oficiálních definic, která říká, že hladomor je situace, kdy dva dospělí nebo čtyři děti z deseti tisíc umírají každý den kvůli nedostatku jídla. Navíc musí trpět třicet procent dětí podvýživou. Právě podvýživa je důvodem, proč je v Africe 8× větší úmrtnost dětí než v Evropě. Už od narození se potýkají s podváhou, kterou zapříčiňuje podvýživa matky.

Příčiny hladomoru mohou být dvojí – přírodní nebo civilizační. Příroda se může účastnit na ničení úrody velkými suchy, bouřemi, potopami, škůdci či tajfuny. Nejčastější příčinou jsou však dlouhodobá extrémní sucha ničící úrodu. S takovým problémem se potýkali již Egypťané v dobách před Kristem. Druhou, v současnosti aktuální příčinou jsou civilizační problémy. Jednak to může být prudký nárůst obyvatel, který trpí nedostatkem jídla, nebo špatná politická rozhodnutí zanedbávající potřeby obyvatelstva. To se týká zejména diktátorských a totalitních režimů, které si tyto problémy nepřipouštějí, odmítají humanitární pomoc a přehlížejí strádání obyvatelstva (Hulíková-Tesárková, 2012).

Největší hladomory 20. století

Hladomory v Severní Koreji

Na konci dvacátého století v Severní Koreji připadá pouhých sto kilogramů rýže na osobu za rok. Tento na světě poslední stalinistický režim přivedl svou zemi k naprosté bezmoci, bídě, beznaději a hladomoru. Odhaduje se, že kolem 23 milionů Severokorejců je ohroženo hladomorem. Dokonce Mezinárodní červený kříž zjistil, že jsou místa, kde živí jedí své mrtvé. Další katastrofickou zprávou je zjištění, že v horách na severu umírají v koncentračních táborech desetitisíce lidí. Špatná výživa má u Severokorejců za následek sníženou tělesnou váhu a výšku. Některé lékařské týmy varují před nebezpečím snížení IQ u budoucích generací. Jediné, na čem se analytici světových organizací shodují, je

to, že tento režim dlouho nevydrží. Svět zatím spekuluje a nabízí hladem umírajícím lidem potraviny pomocí humanitárních organizací, které jsou bohužel mnohdy totalitním režimem odmítány (Wool-Cumings, 2002).

Hladomory v Číně

Uvádí se, že čínský totalitní režim měl na svědomí nejhroší hladomory 20. století. V letech 1958 až 1961 zemřely v Číně desítky milionů obyvatel, hovoří se o deseti až třiceti milionech obětí. Jejich smrt má na svědomí Mao Ce-tung a jeho politika „Velkého skoku“. Tato politika spočívala v radikálních ekonomických a sociálních reformách, kterými se mělo zmodernizovat zemědělství, zvýšit produkce obilí a hlavně Čína měla být přivedena mezi světové mocnosti. Rolníci už nepracovali na polích, ale tavili železnou rudu v podomácku postavených pecích. Uvedenou katastrofu dokonaly přírodní katastrofy a nepřízeň počasí (Yang, 1996).

Toto nebyl jediný obrovský hladomor, který ve 20. století zredukoval čínské obyvatelstvo. Odhaduje se, že tři až šest milionů lidí zemřelo kolem roku 1928. Katastrofa byla způsobena suchem, zhoršily ji vysoké daně a místní válečníci. O rok později v provincii Chu-nan zemřely minimálně dva miliony lidí. V roce 1943 v provincii Che-nan zabil hlad pět milionů Číňanů. Hladomor byl způsoben opět kombinací několika faktorů, k nimž patřilo sucho, japonská invaze a také sebrání úrody rolníkům, aby se nakrmila armáda (Kim et al., 2014).

Hladomory v Sovětském svazu

Také Sovětský svaz decimovaly v minulém století velké hladomory. První z nich postihl zemi v letech 1921 až 1922. Příčinou bylo dlouhé sucho a špatná úroda obilí. Tehdejší komunistický vůdce V. I. Lenin na situaci zareagoval příliš pozdě. Odhaduje se, že nepřežilo až deset milionů lidí (Wheatcroft, 1982).

Ani tehdejší úrodná Ukrajina se nevyhnula hladomoru. O deset let později ji však čekala ještě horší humanitární katastrofa. V letech 1932 až 1934 postihl SSSR krutý hladomor, který nepřežilo odhadem sedm až osm milionů obyvatel, převážně z Ukrajiny či Severního Kavkazu (Mace, 1984).

J. V. Stalin ve třicátých letech zavínil další velký hladomor. Příčinou byla jeho touha po masové industrializaci. V době hospodářské krize chtěl vyrovnat klesající tržby z prodeje obilí, a tak na Ukrajině urychlil kolektivizaci, konfiskoval úrodu, a zadělal tak na hladomor. Odhaduje se, že tehdy denně umíralo až 25 tisíc lidí, dokonce vymíraly celé vesni-

ce. Hladomor u zoufalého obyvatelstva prý vyvolal i kanibalismus (Conquest, 1987).

Dnes se někteří historikové snaží dokázat, že vláda vyvolala hladomor záměrně, aby zadusila ukrajinské touhy po nezávislosti. Tehdejší události vyvolávají i dodnes napětí ve vztazích mezi Ukrajinou a Ruskem. Bývalý prezident Viktor Juščenko trval na tom, že hladomor vyvolaný stalinským režimem byl vlastně genocidou (Bilinsky, 1999). Moskva něco takového odmítá. Ukrajinský soud nicméně uznal Stalina a jeho věrné vinými z genocidy.

Třetí a zatím poslední velký hladomor pak postihl Sovětský svaz těsně po válce, v letech 1946 až 1947. Příčinou bylo sucho a kolektivizace. Tehdy zemřely hladem dva miliony lidí (Ellman, 2000).

Jak pomoci zemím, které sužuje hladomor

Za všeobecně nejrozšířenější formu pomoci zemím, kde je hladomor běžnou realitou, lze považovat organizování humanitární pomoci. Značnou nevýhodou této pomoci ze zemí nepoznamenaného světa je to, že tato pomoc přichází příliš pozdě, a to v době, kdy už dochází k úmrtím. Tato situace nastala například během hladomoru v Etiopii. Odborné kruhy, které se věnují fenoménu hladomoru, varují před tendencí vyspělých zemí zavírat před tímto problémem oči a odmítat zodpovědnost. Řešení nepřinese jednorázové vyslání několika kontejnerů mouky či krabic naplněných rýží do postižené oblasti. Přístup k humanitární pomoci je nutno zásadním způsobem změnit, tak aby se problémy jedné části světa staly diskutovaným tématem v ostatních částech naší planety. Vyspělé země a mezinárodní organizace musí strádajícím zemím nabídnout účinný program řešení jak ekonomický, politický, tak i sociální (Block, Webb, 2001).

Velkým politickým problémem je zvyšování populační nerovnováhy. Situace v dnešním světě je taková, že porodnost ve vyspělých státech klesá a v zemích rozvojových prudce stoupá. K zamezení tohoto ne právě pozitivního trendu „by měly“ posloužit programy plánovaného rodičovství, které přímo vedou ke snížení populačního růstu. Touto cestou se v nedávné minulosti vydala země s vůbec nejvyšším počtem obyvatel – Čína. Tento politický krok má však i negativní stránky (především nucené potraty) a uměle vytváří nerovnováhu

mezi pohlavími (Veselá, 2003). Dalším opatřením, které by mohlo zemi postiženou hladomorem vyvést z krize, budiž osvojení si nových technologií ke zlepšení vlastního zemědělství, avšak je zřejmé, že tento způsob svépomoci se podobně jako kterýkoliv jiný neobejde bez pomoci ostatního světa (Mayer, 1975).

Pomoc zemím postiženým hladomorem organizuje, distribuuje a koordinuje i množství mezinárodních organizací. Mezi ty nejvýznamnější lze zařadit Organizaci spojených národů (OSN), Dětský fond OSN (UNICEF), Světovou zdravotnickou organizaci (WHO), Organizaci pro výživu a zemědělství při OSN (FAO) či Mezinárodní červený kříž. Není však možné zastírat, že mezinárodní pomoc postiženým zemím je pro některé jedince velmi dobrým zdrojem příjmů (Tudge, 1977).

ZÁVĚR

Současný svět stojí na rozcestí a nemůže se rozhodnout, kterou cestou se vydat. Je zmiňován řadou problémů, které opustily své dříve omezené oblasti a staly se problémy celosvětovými – globálními. Na některé je poukázáno v tomto článku, ale zdaleka to nejsou všechny problémy, což by ani nebylo v rozsahu takového článku možné. Cílem článku bylo umožnit čtenáři, aby se nad naléhavými problémy světa, ve kterém žije, trochu zamyslel.

Mnohé současné problémy souvisí s globalizací, tj. procesem integrace společnosti na vyšší geografické úrovni, než tomu kdy bylo v předcházejících etapách vývoje společnosti. Globalizační proces je však přirozený, nevyhnutelný a do jisté míry očekávatelný. Jeho hnacím motorem je globalizace ekonomických aktivit, která propojuje výrobu a trhy různých zemí prostřednictvím obchodu se zbožím a službami. Globální problémy lidstva jsou tedy problémy neomezujícími se jen na jednotlivou zemi nebo kontinent, ale jsou celosvětovými a jejich řešení je důležité pro celé lidstvo.

Poděkování

Článek byl vytvořen v rámci vyučovacího předmětu *Metody výzkumné práce studenty magisterského oboru Civilní nouzová připravenost ZSF JU v Českých Budějovicích a je součástí výzkumného programu VG20132015122.*

LITERATURA

1. Anglemyer A, Horvath T, Rutherford G (2013). Antiretroviral therapy for prevention of HIV transmission in HIV-discordant couples. *JAMA*. 310/15: 1619–1620.
2. Annan K (2003). In Africa AIDS has a womans face. *Women Environ Int*. 60–61: 49–50.
3. Bilinsky Y (1999). Was the Ukrainian famine of 1932–1933 genocide? *J Genocide Res*. 1/2: 147–156.
4. Block S, Webb P (2001). The dynamics of livelihood diversification in post-famine Ethiopia. *Food Policy*. 26/4: 333–350.
5. Cassils JA (2004). Overpopulation, sustainable development, and security: Developing an integrated strategy. *Population Environment*. 25/3: 171–194.
6. Conquest R (1987). *The harvest of sorrow: Soviet collectivization and the terror-famine*. Oxford University Press, NY USA, 403 s. ISBN 0-19-504054-6.
7. Crompton PD, Moebius J, Portugal S, Waisberg M, Hart G, Garver LS, Miller LH, Barillas-Mury C, Pierce SK (2014). Malaria immunity in man and mosquito: insights into unsolved mysteries of a deadly infectious disease. *Annu Rev Immunol*. 32: 157–187.
8. Ellman M (2000). The 1947 Soviet famine and the entitlement approach to famines. *Cambridge J Econom*. 24/5: 603–630.
9. Fessenden M (2013). Betting on famine. *Scientific Amer*. 309/2: 96–97.
10. Fogel RW (2004). *The Escape from Hunger and Premature Death, 1700-2100: Europe, America, and the Third World*. Cambridge University Press, 216 s. ISBN 0-521-10488-2.
11. Glenn JC, Gordon TJ, Florescu E (2007). State of the Future. The Millennium Project, 2004. ISBN 978-0-9882639-1-8. [online] [cit. 2014-02-09]. Dostupné z: <http://phemonoe.eu/wp-content/uploads/2014/03/2013-14-SOF.pdf>
12. Hulíková-Tesárková K (2012). Hrozí zemi přelidnění? *Geograf*. [online] [cit. 2013-04-27]. Dostupné z: <http://www.prirodovedci.cz/geograf/clanky/hrozi-zemi-prelidneni>
13. Jones CI (2002). Sources of US economic growth in a world of ideas. *American Econom Rev*. 92: 220–239.
14. Kim S, Deng Q, Fleisher BM, Li S (2014). The lasting impact of parental early life malnutrition on their offspring: Evidence from the China great leap forward famine. *world development*. 54: 232–242.
15. Korngold A (2014). *A Better World, Inc.: How Companies Profit by Solving Global Problems... Where Governments Cannot*. Palgrave Macmillan NY, USA, 212 s. ISBN 978-1-137-32765-9.
16. Kvaková-Olbertová T (2014). *Demografický vývoj a ochrana obyvatelstva*. Diplomová práce. Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava. Fakulta bezpečnostního inženýrství.
17. Lanata CF, Fischer-Walker CL, Olascoaga AC, Torres CX, Aryee MJ, Black RE (2013). Global causes of diarrheal disease mortality in children <5 years of age: a systematic review. *PloS one*. 8/9: e72788.
18. Ma ZQ, Fisher MA, Kuller LH (2014). School-based HIV/AIDS education is associated with reduced risky sexual behaviors and better grades with gender and race/ethnicity differences. *Health Educ Res*. 29/2: 330–339.
19. Mace JE (1984). Famine and nationalism in Soviet Ukraine. *Problems of Communism*. 33/3: 37–50.
20. Mayer J (1975). Management of famine relief. *Science*. 188/4188: 571–577.
21. Mouchet J, Manguin S, Sircoulon J, Laventure S, Faye O, Onapa AW, Fontenille D (1998). Evolution of malaria in Africa for the past 40 years: impact of climatic and human factors. *J Am Mosquito Control Assoc*. 14/2: 121–130.
22. Munzarová M (2006). AIDS – problematika edukace. *Causa Subita, časopis pro lékaře v praxi*. 9/10: 346–346.
23. Novák A (2012). Přelidnění naší planety. *Vlezlej*. [online] [cit. 2013-04-27]. Dostupné z: <http://www.vlezlej.cz/politika/prelidneni-nasi-planety>
24. Parashar UD, Hummelman EG, Bresee JS, Miller MA, Glass RI (2003). Global illness and deaths caused by rotavirus disease in children. *Emerging Infect Dis*. 9/5: 565–566.
25. Sack RB (1975). Human Diarrheal Disease Caused by Enterotoxigenic *Escherichia coli*. 29: 333–354.
26. Schwarcz L, Chen MJ, Vittinghoff E, Hsu L, Schwarcz S (2013). Declining incidence of AIDS-defining opportunistic illnesses: results from 16 years of population-based AIDS surveillance. *Aids*. 27/4: 597–605.
27. Stein A, Desmond C, Garbarino J, Van Ijzendoorn MH, Barbarin O, Black MM, Richter LM (2014). Predicting long-term outcomes for children affected by HIV and AIDS: perspectives from the scientific study of children's development. *Aids*. 28/2: 261–268.
28. Šedová L, Koudelková V, Adámková V (2008). Centrum prevence civilizačních chorob. *Kontakt*. 10/1: 194–199.
29. Tudge C (1977). *The famine business*. Faber & Faber Ltd., London, 141 s. ISBN 0-571-10887-3.

30. Veselá J (2003). Pedagogicko-demografický pohled na aktuální otázku přelidnění světa. Scientific papers of the University of Pardubice. Series D Faculty of Economics and Administration. 2003/8.
31. Watts MJ, Bohle HG (1993). Hunger, famine and the space of vulnerability. *GeoJournal*. 30/2: 117–125.
32. Wheatcroft SG (1982). Famine and factors affecting mortality in the USSR: the demographic crises of 1914–1922 and 1930–33 (Vol. 1). Centre for Russian and East European Studies, University of Birmingham.
33. Woo-Cumings M (2002). The political ecology of famine: The North Korean catastrophe and its lessons (Asian Development Bank Institute, No. 31). 51 s. [online] [cit. 2014-02-09]. Dostupné z: <http://adbi.adb.org/files/2002.01.rp31.ecology.famine.northkorea.pdf>
34. Yang DL (1996). Calamity and reform in China: state, rural society, and institutional change since the Great Leap Famine. Stanford University Press. xx + 351 s. ISBN 0-8047-3470-4.

✉ **Kontakt:**

Prof. RNDr. Jiří Patočka, DrSc., Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, katedra radiologie, toxikologie a ochrany obyvatelstva, E. Destinové 46, 370 05 České Budějovice
E-mail: toxicology@toxicology.cz